

DARE VALIČ – DOBITNIK BORŠTNIKOVEGA PRSTANA 2016

Obrazložitev nagrade

Igralstvo letošnjega nagrajenca **Dareta Valiča** je vezano na njegovo ustvarjalno delovanje v ljubljanski Drami. Od 119 zadetkov v *Repertoarju* na gledališkem spletnem portalu Sigledal oziroma od okrog 110 dokumentiranih vlog, ki jih je v svojem življenju odigral, jih je velika večina nastala ravno v Drami. A ne vse in ne kar od začetka. V SNG Drama Ljubljana se je namreč redno zaposlil relativno pozno, leta 1971, pri tridesetih, pred tem pa v Drami seveda že igral, prvi nastop, ki ga beleži omenjeni portal, je vloga Predsednika v Millerjevi igri *Po padcu* leta 1965. Kljub temu, da v njegovem opusu najdemo nastope v skoraj vseh slovenskih gledališčih, od Mestnega gledališča ljubljanskega in Opere in baleta SNG Ljubljana, preko Prešernovega gledališča Kranj, Primorskega dramskega gledališča Nova Gorica, Slovenskega stalnega gledališča Trst in Gledališča Koper do Drame Slovenskega narodnega gledališča Maribor, pa tudi nekaj nastopov v tako imenovani neinstitucionalni produkciji, denimo v Gledališču Glej, Cankarjevem domu ali Špas teatru, pa je teh vlog – gre večinoma za enkratna gostovanja – občutno manj kot tistih v njegovem matičnem gledališču. Zato lahko brez pretiravanja rečemo, da je (bila) ljubljanska Drama Valičeva usoda.

In v resnici se je **Dare Valič** ravno v Drami razvil v enega najprepoznavnejših igralcev svoje generacije, pa tudi ljubljanske Drame v nekem njenem za ene bolj in za druge manj srečnem zgodovinskem obdobju. Najprej so tu šestdeseta leta preteklega stoletja, ko za mladega igralca, ki je pravkar končal Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo (vpisal pa se je, leta 1961, na Akademijo za igralsko umetnost), leta 1966 kritik Josip Vidmar zapiše, da v predstavi *Človek za vse čase* »ni imel priložnosti pokazati svoje sposobnosti«, dve leti kasneje pa Valiču že da priznanje za eno izmed njegovih vlog v *Orestei*, za vlogo Pilada, ki ga je po kritikovem mnenju igral »odločno in živo«, medtem ko je vlogo stražarja odigral »napeto, sugestivno, z veliko fizično zmogljivostjo«. Očitno Valiča, visokega in govorno vselej artikuliranega igralca (leta 1980 je med drugim prejel tudi nagrado za najbolj dognan odrski jezik na Festivalu Borštnikovo srečanje), ki mu je kritik Jože Javoršek deset let kasneje priznal značilno »silovitost«, že na samem začetku ni bilo mogoče spregledati ...

Nato sedemdeseta leta, najbolj plodno Valičevo obdobje, s celo vrsto vlog; naštejemo jih lahko samo nekaj: Aleksander v *Aleksandru praznih rok*, Bertrand v *Naivnih lastovkah*, Tancredi v *Vdovi iz Ancone*, Vitez pl. Ripafratta v *Krčmarici Mirandolini*, grof Šarm v *Opereti*, Apolon Viktorovič Murzavecki v *Volkovih in ovcah*, Konstantin v *Vanjušinih otrocih*, Jonatan Jeremiah Peachum v *Operi za tri groše*, Julijan Ščuka v *Za narodov blagor*, Hollarcut v *Morju*, Erazem Žulaj v *Profesorju Klepcu* in še bi lahko naštevali. Za zadnji dve je leta 1980

prejel nagrado na jugoslovanskem Sterijevev pozorju, za Žulaja leto prej še Severjevo nagrado, za Viteza pl. Ripafratto pa leta 1973 nagrado za igro na Festivalu Boršnikovo srečanje.

Valičeve igralske kvalitete je prav na začetku sedemdesetih, ob njegovem Aleksandru v *Aleksandru praznih rok*, lepo opisal kritik Mirko Zupančič: »Razveseljiv igralski dar in žar, pa tudi kulturo je pokazal **Dare Valič** v vlogi Aleksandra. Oblečen in slečen je obvladoval svojo vlogo s formalnim znanjem, a tudi z obsežnim in čistim notranjim bogastvom. Brez patosa, a z veliko mero senzibilnosti v govoru, kretnji in očeh je prepričljivo izpovedal Aleksandrove človeške dileme.« Še natančneje jih je nemara formuliral kritik France Vurnik ob koncu sedemdesetih, ob Valičevem nastopu v vlogi detektiva Žulaja v *Profesorju Klepcu*; Valič ga je po kritikovem mnenju odigral »s sporočilno natančnostjo. Podal je nevarnega tipa, ki nastopa s stilom, z uglajenim videzom, za katerim se skriva nevarna, stremuška, napadalna samozavest«. – K temu mnenju se bomo še vrnili.

Preden si pogledamo Valičeva osemdeseta na odru ljubljanske Drame, moramo nujno omeniti še njegovo delo pri filmu in na televiziji, ki v največji meri sodi ravno v sedemdeseta leta: že konec šestdesetih *Peta zaseda*, v letu 1976 kar trije filmi: *Bele trave*, *Med strahom in dolžnostjo* in *Vdovstvo Karoline Žašler*, potem znameniti *To so gadi* in *Moja draga Iza*; na televiziji pa tudi vloge v dveh nadaljevankah, *VOS* in *Vest in pločevina*. Valič nastopa na filmu in televiziji tudi kasneje, med drugim v osemdesetih dvakrat v *Poletju v školjki*, v devetdesetih v *Do konca in naprej* in *Petih majskih dneh* (za vlogo v tem filmu prejme nagrado za epizodnega igralca leta), nazadnje v *Srečen za umret* leta 2012. Samo mimogrede: v intervjuju leta 2013 pove, da mu je teater bližji kot film, kljub temu pa je v letih svojega najintenzivnejšega igralskega ustvarjanja postal domač obraz tudi filmskim in televizijskim gledalcem.

Jernej v *Vorancu*, Okeanos v *Uklenjenem Prometeju*, Trigorin v *Utvi*, Fernand v *Naivnih lastovkah*, Tovariš z okraja v *Moj ata, socialistični kulak*, Barillon v *Barillonovi poroki*, Julio Gapit v *Dogodku v mestu Gogi*, to je samo nekaj Valičevih vlog iz osemdesetih let, in za dve od njih, za Fernanda in Barillona, je leta 1985 prejel nagrado Prešernovega sklada. Strokovna žirija je v obrazložitvi poudarila njegovo »izjemno igralsvo«, ki se je v zadnjih dveh letih izkazalo predvsem v komediji, posebej omenila »neposredni stik«, ki ga je Valiču uspelo vzpostaviti z »občutljivostjo gledalca«, in pa njegov »izostreni občutek za ritem in tempo«. Sam veliko kasneje, v že omenjenem intervjuju, nekoliko potoži, da je v gledališču dobival »vedno nekoliko komične vloge«, in to »na žalost«, vendar je že v odgovoru na vprašanje o svojih ustvarjalnih dilemah, ki ga je po podelitvi nagrade poslal Našim razgledom, realistično ugotovil, da »igralec nima skoraj nikakršnega vpliva na program«. Dilemo, ki to nemara sploh ni, pa gotovo najbolje povzame Valičevo zrelo spoznanje, izrečeno skoraj trideset let kasneje, namreč da »človek najlaže igra tisto, kar v resnici ni«.

In njegova ljubezen je vedno bila, kot pravi v zapisu v Naših razgledih, »cirkus, hoja po vrvi, žongliranje« ... A – na to moramo posebej opozoriti, saj nedvomno drži – vselej s »praktičnim občutkom za želje gledalcev«, saj je »tudi gledalec [...] avtor predstave, prav on vpliva na dokončno obliko«, čeprav se vez z njim »večkrat izgubi«. – Omenimo še Inkretovo lapidarno oznako Valičeve vloge d'Orsignyja v *Molièru* iz osemdesetih let, v kateri je odigral »strašljiv in hkrati zabaven preplet mračnega intrigantstva in pretepaškega sarkazma«, k čemur se bomo prav tako še vrnili.

V devetdesetih Valič med drugim nastopi kot Drugi inšpektor v *Sanaciji*, Pelias v *Medeji*, Alkibiad v *Timonu Atenskem*, Ulrik Brendel v *Rosmersholmu*, Ded v *Grmačah*, Kuligin v *Treh sestrah* in Vladimir v *Vladimirju*. Prav zadnja vloga je zanj nemara paradigmatična. Zanj leta 1999 prejme Župančičevo nagrado, z njo nastopi tudi v kasnejši televizijski priredbi in v obnovitvi predstave leta 2008. Zdaj se spomnimo že omenjenih Vurnikove in Inkretove kritike in hkrati preberimo, kaj je ob *Vladimirju* zapisala kritičarka Petra Pogorevc: Vladimir, ki ga »vehementno« igra **Dare Valič**, je »sprva rahlo okoren, čudaški, vendar simpatije in celo sočutje zbudajoči možak, ki pa postaja v svoji nepopustljivi nadležnosti vse bolj odbijajoče mračnjaški; nepredvidljivo norost, ki se mu pleče po možganih, odigra pod masko prividne spokojnosti, ki utegne vsak čas preskočiti v nevarne izbruhe togote«. In še drugi kritik: »**Dare Valič** je kot Vladimir psihološko 'linearen' in na ta način vseskozi presenetljivo skrivnosten, nevaren, a tudi humoren. Njegova navzočnost v prostoru vzbuja sprva mešane občutke; ko se končno razkrije, pa resnično grozo. Valičev Vladimir nikdar ne gre 'do konca', vselej se, čeprav mukoma, obvladuje in tudi končno skrivnost obdrži zase.« Lahko rečemo, da se ravno ob Valičevem Vladimirju najbolje pokaže nekakšen paradoks njegove igre, ki jo lahko zaobjamemo z dvema pojmom: dvom in skrivnost. Čeprav se Valič kot igralec s svojo neposrednostjo morda zdi komu na prvi pogled zlahka ulovljiv, je njegova igralska misel globlja. Sam jo je najbolje izrazil v že omenjenem intervjuju s pomenljivo zvezo »skladno nesoglasje«. Odkritost in zastrtost, linearna površina in vrtoglava globina, simpatičnost in odpor, naivnost in dvom, preprostost in norost, resnoba in humornost – to so slogovnoestetski pari, s katerimi bi lahko zaobjeli – a še vedno ne do konca – Valičevo igralsko. Odražajo se že na njegovem igralskem obrazu: ta je zaznamovan z nekakšno zagonetnostjo, morda samonezadovoljnostjo, ironično čemernostjo, stalno slabo vestjo, vendar hkrati z lucidnostjo in suverenostjo, čvrstim prepričanjem, ki pa ne sledi veri v red in prav, temveč ravno nasprotno, zavedanju prehodnosti, pomanjkanju smisla, celo absurdu. Kljub usmerjenosti v komično, ki jo je Valič z leti seveda posvojil, ni njegov humor nikdar enoplasten, vselej skriva nekaj »zadaj«, a ne zgolj nekaj resnega, morda tragičnega, temveč nekaj, kar je zadaj za obema, za komičnim in tragičnim. Morda je ključen Valičev igralski napor – in seveda užitek – usmerjen v željo po ravnotežju, uravnoteženju skrajnosti, ne po lažni »spravi«, temveč po uskladitvi nasprotij, ki pa stanja

sveta – in igre – nikdar ne vrnejo v prvotno, temveč na njem, na njegovi igri in svetu vselej pustijo globoke sledi. Ki pa, to je treba dodati, jih Valič igralsko spretno prikrije s stilom, z na videz okorno, a vselej rahlo humorno govorno in telesno eleganco ter neubranljivim osebnim šarmom in neposrednostjo.

V pol desetletja novega tisočletja, do upokojitve leta 2005, je Valič v Drami med drugim odigral še vloge Alonsa v *Viharju*, Kovača v *Kamenje bi zagorelo*, Pikovega asa v *Ljudožercih*, Lorda Beckforda v *Chattertonu*, Tejreziasa v *Kralju Ojdipu*, Geronta v *Scapinovich zvijačah* in Jožefa Poljanca v *Katarini, pavu in jezuitu*, njegova zadnja zabeležena vloga pa je Star gospod v *Robertu Zuccu* iz leta 2009. **Dare Valič** je v naši gledališki in kulturni zavesti nedvomno še vedno močno prisoten, navkljub – kot sam pravi – »ustvarjalni lenobi«, ki se ji zdaj prepušča. Od njegovih nekdanjih aktivnosti ne smemo pozabiti vsaj še na poučevanje borilnih veščin oz. sabljanja na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo ter na njegovo članstvo v Odboru za človekove pravice konec osemdesetih let. – Današnji slavljenelec, igralec **Dare Valič**, je nedvomno velika igralska osebnost, ki sveta slovenskega gledališča ni obogatil samo s fascinantnim nizom prepoznavnih karakternih vlog, temveč s svojim značajem kot takim, z edinstvenim igralskim obrazom, ki se je že neizbrisno zapisal v naš spomin.

Zapisal: Blaž Lukan